

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
RESPUBLIKA O'RTA TIBBIYOT VA FARMATSEVTIKA XODIMLARI
MALAKASINI OSNIRISH VA ULARNI IXTISOSLASHTIRISH
MARKAZI ANDIJON FILIALI

«TASDIQLAYMAN»
Respublika o'rtta tibbiyot va
farmatsevtika xodimlari
malakasini oshirish va ularni
ixtisoslashtirish markazi Andijon
filiali direktor o'rinbosari
 D.M.Gapparova

Tibbiy statistika va zamonaviy komyuter texnologiyalari

(Malaka oshirish guruhlarlari uchun)

(144 soat)

MA'RUZA MATNLAR TO'PLAMI.

Uslubiy kengashda ko'rib chiqildi

va ma'qullandi

“ Am. ” G. Sodiqov

2.1-modul O‘quv moduliga ajratilgan kredit jami 4 . 2 soat nazariy 1-mavzu	Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruv ishini tashkil etish. Hamshiralik ishida marketing.

Ma’ruza mashg‘ulotini o‘qitish texnologik modeli.

Vaqt: 80 daqiqa	Tinglovchilar soni:15-20 ta
O‘quv mashg‘ulotining shakli va turi	Nazariy mashg‘ulot
Ma’ruza mashg‘ulotiningrejasi.	Reja: 1. Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruvning mohiyati va ahamiyati 2. Tibbiyot muassasalarida boshqaruvni tashkil etish tamoyillari 3. Hamshiralik ishida boshqaruv jarayonining o‘rni va vazifalari 4. Hamshiralik ishida marketing tushunchasi va uning qo‘llanilishi
O‘kuv mashg‘uloti maksadi: 1.Ta’limiy: Tinglovchilarga nazariy bilimlarni olish va ularni mustahkamlash Amaliy ko‘nikmalarni egallash Egallangan bilim va ko‘nikmalarni amaliyotda qo‘llash Deontologik tarbiyaning shakllanishi Amaliyotda ahloqiy javobgarlik hissi va aloqalarni tarbiyalash 2.Tarbiyaviy maqsadi: Mutaxassislikka javobgarlik hissini shakllantirish	

Insonparvarlik va rahmdillik hissini shakllantirish
 O‘z bilimlarni kengaytirishga qiziqishni tarbiyalash
 Amaliyotda extiyotkorlik va e’tiborlilik xissini shakllantirish

Ish boskichlari va vakti	Faoliyat mazmuni	
	Ta’lim beruvchi	Ta’lim oluvchi
1 boskich O’kuv mashgulotiga kirish 10 dakika	Tashkiliy kism 1.1 O’kituvchi guruxga kirib tinglovchilarning o’kuv bulimi tomonidan berilgan ruyxat asosida tinglovchilar davomatini, darsga tayyorligini tekshiridi, ichki tartib koidaloriga rioya qilishni tasdiklovchi tilxat oladi, yangiliklar eshitaladi va aytiladi. 1.2 O’kuv magulotining mavzusi, maksadi, rejalashtirilgan natijasi va uni o’tkazish rejasini aytadi. 1.3 Dars davomida tinglovchilarni faollashtirish uchun ko’llaniladigan usullarni aytib o’yin koidalirini tushintiradi.	Javob beradilar Tinglaydilar, Yozib oladilar.
2-boskich. Asosiy qism 65 dakika 1.O’tgan mavzu bo’yicha tinglovchilar bilimni tekshirish va baxolash 20-25 daq 2.Yangi mavzuni to’lik bayon etish 30-40. 3.O’kitishning noannaviy usullarini	1.Tinglovchilarning bazaviy bilimlarini tekshirish maksadida ularni otilgan mavzular buyicha bilimni baxolash. 2.Yangi mavzu mazmunini o’kituvchi tomonidan “Ma’ruza o’qish” usulida tushuntiriladi. 3.Xar bir mavzu tushuntirilganda “Akliy xujum” usuli orkali mustaxkamlanib boriladi.	Tinglovchilar bilimlarini eslab, ukituvchi bergan savollariga aktiv javob beradilar. Yangi mavzu bayonini yozib oladilar. Tushinmagan joylarini savol tarikasida yullab javob oladilar.” Klinik keys (Case study), Baxs-munozara (Debat) tinglovchilar

ko‘llagan xolda tinglovchilar bilimini mustaxkamlash		tomonidan o`nyaladi
3-bosqich Yakuniy 5 daqqa	<p>Dars xulosalanib,aktiv qatnashgan tinglovchilar ragbatlantirilib,baxolar e`lon qilinadi. Uyga vazifa: reanimatsiya va intensiv terapiya bo`limi ish tartibi. Bo`lim hamshiralarning funksional majburiyatlari</p> <p style="text-align: center;">Foydalanilgan adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1 “Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o`rganish usullari” Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov 3 “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug`ish jarayonida va tug`ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O`quv-uslubiy qo`llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro`zieva</li> <li>5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O`zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo`llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova	Tinglaydilir,uyga vazifalarni belgilab oladilar.

Pedagogik vazifalar. Sog`liqni saqlash tizimi resurslari. Sog`liqni saqlash soxasida boshqaruv tizimi haqida tushuncha. Sog`liqni saklash tizimida boshqaruv ishini tashkil	<p><b>O`kuv faoliyatining natijalari:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Tinglovchi:</b> Sog`liqni saqlash tizimi resurslarini; • sog`liqni saqlash tizimida boshqaruv ishini tashkil etish;</li> <li>• sog`liqni saqlash boshqarmasini

etish. Sog‘liqni saqlash boshqarmasi. Sog‘liqni saqlash tizimi sub’ektlari. Tibbiyot soxasiga oid Prizedent Farmonlari, Vazirlar Mahkamasining Qarorlari, sog‘liqni saqlash Vazirligining buyruqlari. Rasmiy statistikaga oid, qonunchilik palatasi tomonidan 2021 yil 7 mayda qabul qilingan Senat tomonidan 2021 yil 26 iyunda ma’qullangan xujjatning mohiyatini tushuntirish	o‘rnini; • sog‘liqni saqlash tizimi sub’ektlarini; • tibbiyot soxasiga oid Prizedent Farmonlarini; • Vazirlar Mahkamasining Qarorlari, sog‘liqni saqlash Vazirligining buyruqlarini mohiyatini; • rasmiy statistikaga oid buyruqlarni; sog‘liqni saklash muassasalarining birlamchi tibbiy xujjatlari ruyxatini bilish.
O‘kitish metodlari	“ Klinik keys (Case study) ,Baxs-munozara (Debat)” “Akliy xujum”
O‘kuv faoliyatini tashkil yetish shakli	Jamoaviy, guruxlarda ishlash, yakka tartibli
O‘kitish vositalari	Doska-stend, vidiofil’mlar, chizma, nazorat varagi, matnlar.
O‘kitish shart sharoiti	Fanga mos jixozlangan o`kuv xona.
Qayta a’loqaning usul va vositalari.	Ogzaki so‘rov: tezkor surov, yozma so‘rov, test, misol va mashklar bajarilgan o‘kuv topshiriklarini baxolash

1-Mavzu Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruv ishini tashkil etish. Hamshiralik ishida marketing.

Reja:

1. Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruvning mohiyati va ahamiyati
2. Tibbiyot muassasalarida boshqaruvni tashkil etish tamoyillari
3. Hamshiralik ishida boshqaruv jarayonining o‘rni va vazifalari
4. Hamshiralik ishida marketing tushunchasi va uning qo‘llanilishi

1. Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruvning mohiyati va ahamiyati

Sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruv — bu tibbiy xizmatlarni samarali tashkil etish, resurslarni to‘g‘ri taqsimlash va aholiga sifatli yordam ko‘rsatishni

ta'minlaydigan jarayonlar majmuasidir. Boshqaruvning asosiy maqsadi — aholi salomatligini yaxshilash va tibbiy xizmat sifatini oshirishdir.

Boshqaruvning mohiyati rejalashtirish, tashkil etish, nazorat qilish va baholash jarayonlaridan iborat. Har bir tibbiyot muassasasida boshqaruv to'g'ri yo'lga qo'yilsa, resurslar tejaladi, xizmat sifati oshadi va bemorlar qoniqishi ta'minlanadi.

Ahamiyati shundaki, sog'liqni saqlash tizimi murakkab tizim bo'lib, u inson hayoti bilan bevosita bog'liq. Shu sababli boshqaruvdagi har qanday xato katta oqibatlariga olib kelishi mumkin.

---

2. Tibbiyot muassasalarida boshqaruvni tashkil etish tamoyillari

Tibbiyot muassasalarida boshqaruv bir nechta asosiy tamoyillarga asoslanadi:

- **Ilmiy asoslanganlik tamoyili** – qarorlar dalillar va tibbiy standartlarga asoslanadi
- **Tizimlilik tamoyili** – barcha bo'limlar o'zaro bog'liq holda ishlaydi
- **Rejalashtirish tamoyili** – oldindan aniq maqsad va vazifalar belgilanadi
- **Nazorat va javobgarlik tamoyili** – har bir xodim o'z ishiga javobgar bo'ladi
- **Samaradorlik tamoyili** – resurslar minimal sarf bilan maksimal natija beradi
- **Insonparvarlik tamoyili** – bemor manfaatlari birinchi o'rinda turadi

Bu tamoyillar tibbiy xizmat sifatini oshirish va muassasa ishini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

---

3. Hamshiralik ishida boshqaruv jarayonining o'rni va vazifalari

Hamshiralik ishida boshqaruv jarayoni tibbiy xizmatning ajralmas qismi hisoblanadi. Hamshira nafaqat bemorga parvarish ko'rsatadi, balki bo'lim ichida ishlarni tashkil etishda ham ishtirok etadi.

Boshqaruv jarayonining asosiy vazifalari:

- bemorlarni parvarish qilishni rejalashtirish
- tibbiy buyruqlarni bajarishni tashkil etish
- dori vositalari va jihozlardan to'g'ri foydalanish
- bemor holatini kuzatish va hujjatlashtirish
- shifokor va boshqa xodimlar bilan hamkorlik qilish

Hamshiralik boshqaruvi bemor xavfsizligini ta'minlash, xizmat sifatini oshirish va tibbiy jarayonlarni uzluksiz olib borishga yordam beradi.

---

4. Hamshiralik ishida marketing tushunchasi va uning qo'llanilishi

Hamshiralik ishida marketing — bu tibbiy xizmatlarni to'g'ri tashkil etish, bemor ehtiyojlarini o'rganish va sifatli xizmat orqali muassasa obro'sini oshirish jarayonidir.

Marketingning asosiy maqsadi — bemorlarga qulay, sifatli va ishonchli tibbiy xizmat ko'rsatishdir.

Hamshiralikda marketing quyidagilarda qo'llaniladi:

- bemorlar ehtiyojini aniqlash
- xizmat sifatini yaxshilash
- bemorlar bilan samarali muloqot
- sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish
- tibbiy muassasa imijini oshirish

Marketing yondashuvi hamshiralik xizmatining raqobatbardoshligini oshiradi va bemorlar ishonchini mustahkamlaydi.

Interfaol o'yinlar

1. Case study (Keys-stadi) texnikasi

Case study — real hayotdagi muammoli vaziyatni tahlil qilish va yechim topishga asoslangan metod.

Maqsad:

- Amaliy fikrlashni rivojlantirish
- Muammoga yechim topish ko'nikmasini shakllantirish
- Nazariy bilimni amaliyotga qo'llash

Bosqichlari:

1. **Vaziyatni tanlash** – real yoki sun'iy muammo beriladi
2. **Ma'lumot yig'ish** – muammo haqida faktlar o'rganiladi
3. **Tahlil qilish** – sabab va oqibatlar aniqlanadi
4. **Guruh muhokamasi** – turli yechimlar ishlab chiqiladi
5. **Yechim tanlash** – eng maqbul variant tanlanadi
6. **Xulosa chiqarish** – natijalar baholanadi

Natija:

Talaba mustaqil qaror qabul qilishni o'rganadi.

---

2. Bahs-munozara (Debat) texnikasi

Debat — ikki yoki bir nechta tomonning muayyan mavzu bo‘yicha mantiqiy fikr almashuvi.

Maqsad:

- Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
- O‘z fikrini asoslab himoya qilish
- Muloqot madaniyatini shakllantirish

Bosqichlari:

1. **Mavzu tanlash** (masalan: “Internet foydalimi yoki zararli?”)
2. **Guruhlarni ajratish** (tarafdor va qarshi)
3. **Tayyorgarlik** – dalillar, faktlar yig‘ish
4. **Debat o‘tkazish** – fikrlarni navbat bilan bildirish
5. **Savol-javob** – qarshi tomon fikrini tekshirish
6. **Xulosa** – eng kuchli argumentlar baholanadi

Natija:

Talaba o‘z fikrini ishonchli himoya qilishni o‘rganadi.

---

3. Aqliy hujum (Brainstorming) texnikasi

Aqliy hujum — qisqa vaqt ichida ko‘p g‘oya yig‘ishga asoslangan metod.

Maqsad:

- Yangi g‘oyalar yaratish
- Ijodkorlikni rivojlantirish
- Muammoga tez yechim topish

Bosqichlari:

1. **Muammo qo‘yish** (masalan: “Qanday qilib maktabni rivojlantirish mumkin?”)
2. **Erkin g‘oya bildirish** – hech qanday tanqid qilinmaydi
3. **G‘oyalarni yozib borish**
4. **Tahlil qilish** – eng foydali fikrlar tanlanadi
5. **Yakuniy yechim ishlab chiqish**

Qoidalari:

- Hech qanday fikr darhol tanqid qilinmaydi
- Ko‘proq g‘oya – yaxshiroq natija
- Hatto noodatiy fikrlar ham qabul qilinadi

Natija:

Ijodiy va tezkor fikrlash rivojlanadi.

Muammoli masalalar .

1. Kadrlar yetishmovchiligi va ish yuklamasi muammosi

Tuman shifoxonasida hamshiralar soni yetarli emas. Bemorlar oqimi esa kun sayin ortib bormoqda. Natijada hamshiralar ortiqcha ish yuklamasi sababli charchoq va xatolar ko‘payganini bildiradi. Bosh hamshira esa byudjet cheklanganligini aytib, yangi kadr olish imkoniyati yo‘qligini ta’kidlaydi.

Vazifa: Shifoxona boshqaruv tizimini qanday optimallashtirish mumkin? Qanday tashkiliy yechimlar taklif qilasiz?

---

2. Bemorlar qoniqarsizligi va xizmat sifati

Poliklinikada bemorlar navbat kutish va hamshiralarning muomalasidan shikoyat qilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda salbiy fikrlar ko‘paygan va bemorlar soni kamayishni boshlagan.

Vazifa: Sog‘liqni saqlash muassasasida sifat menejmentini qanday joriy etish mumkin? Qanday marketing choralari orqali obro‘ni tiklash mumkin?

---

3. Hamshiralik xizmatlarini “bozorga chiqarish” muammosi

Xususiy klinika yangi hamshiralik xizmatlarini (uyga borib parvarish, reabilitatsiya xizmati) joriy qilmoqchi, lekin aholida bu xizmatlar haqida xabardorlik past.

Vazifa: Hamshiralik xizmatlarini targ‘ib qilish uchun qanday marketing strategiyalarini qo‘llash kerak?

---

4. Raqobat va mijozlarni ushlab qolish

Shaharda bir nechta xususiy klinikalar ochilgan. Natijada davlat shifoxonasiga murojaatlar kamaygan. Bemorlar ko‘proq tezkor va sifatli xizmat ko‘rsatadigan muassasalarga ketmoqda.

Vazifa: Sog‘liqni saqlash muassasasi raqobat sharoitida qanday boshqaruv va marketing strategiyasini qo‘llashi kerak?

---

5. Ichki kommunikatsiya va jamoaviy ish muammosi

Shifoxonada shifokorlar va hamshiralar o'rtasida vazifalarni taqsimlashda tushunmovchiliklar mavjud. Bu esa bemorlarga xizmat ko'rsatish jarayonini sekinlashtirmoqda.

Vazifa: Tibbiyot muassasasida samarali boshqaruv va ichki kommunikatsiyani qanday yo'lga qo'yish mumkin? Hamshiralik menejmentida qanday rol o'ynaydi?

TEST SAVOLLARI

1. Sog'liqni saqlash tizimida boshqaruvning asosiy maqsadi nima?

- A) Faqat shifokorlarni nazorat qilish
- B) Tibbiy xizmat sifatini oshirish
- C) Dori vositalarini sotish
- D) Bemorlarni kamaytirish

To'g'ri javob: B

---

2. Boshqaruv jarayonining asosiy bosqichlari qaysi?

- A) O'qish, yozish, hisoblash
- B) Rejalashtirish, tashkil etish, rahbarlik, nazorat
- C) Davolash, tashxis, profilaktika
- D) Tahlil, reklama, sotish

To'g'ri javob: B

---

3. Sog'liqni saqlash tizimida "tashkil etish" nimani anglatadi?

- A) Faqat hujjat tayyorlash
- B) Resurslarni taqsimlash va ish jarayonini yo'lga qo'yish
- C) Reklama qilish
- D) Faqat hisobot yozish

To'g'ri javob: B

---

4. Hamshiralik ishida boshqaruvning asosiy bo'g'ini kim?

- A) Farmatsevt
- B) Hamshira menejer

- C) Bemor
- D) Laborant

To'g'ri javob: B

---

5. Marketingning asosiy maqsadi nima?

- A) Mahsulotni yashirish
- B) Ehtiyojni qondirish va xizmatni targ'ib qilish
- C) Faqat ishlab chiqarish
- D) Faqat hisobot tayyorlash

To'g'ri javob: B

---

6. Hamshiralik marketingida asosiy yo'nalish qaysi?

- A) Bemorlarni majburlash
- B) Tibbiy xizmat sifati va bemor ehtiyojini qondirish
- C) Faqat reklama
- D) Faqat dori sotish

To'g'ri javob: B

---

7. Sog'liqni saqlash marketingining asosiy elementi nima?

- A) Narx, xizmat, reklama, joylashuv
- B) Faqat reklama
- C) Faqat dori
- D) Faqat shifokor

To'g'ri javob: A

---

8. Tibbiyot muassasasida nazorat vazifasi nimani bildiradi?

- A) Faqat hujjatlarni yig'ish
- B) Reja bajarilishini tekshirish va baholash
- C) Faqat reklama qilish
- D) Faqat dori buyurish

To'g'ri javob: B

---

9. Hamshiralik ishida kommunikatsiya nimaga xizmat qiladi?

- A) Faqat yozish uchun
  - B) Bemor bilan samarali muloqot va ishonch yaratish
  - C) Faqat hisobot uchun
  - D) Faqat reklama uchun
- To'g'ri javob: B**
-

10. Marketingning “ehtiyojni aniqlash” bosqichi nima uchun muhim?

- A) Reklama qilish uchun
  - B) Bemor yoki mijoz talabini tushunish uchun
  - C) Faqat narx belgilash uchun
  - D) Faqat hujjat uchun
- To'g'ri javob: B**

Nazorat savollari

1. Sog'liqni saqlash tizimida boshqaruvning asosiy maqsadi va vazifalari nimalardan iborat?
2. Tibbiyot muassasasida boshqaruvning qanday darajalari (strategik, taktik, operativ) mavjud?
3. Hamshiralik menejmenti deganda nima tushuniladi va uning asosiy funksiyalari nimalar?
4. Sog'liqni saqlash tizimida rejalashtirish jarayoni qanday amalga oshiriladi?
5. Tibbiyot muassasasida kadrlar boshqaruvi qanday ahamiyatga ega?
6. Hamshiralik ishida sifat nazorati (quality control) qanday tashkil etiladi?
7. Marketing tushunchasi nima va u sog'liqni saqlash sohasida qanday qo'llaniladi?
8. Hamshiralik xizmatlarini marketing qilishda qanday usullar va vositalardan foydalaniladi?
9. Bemorlar ehtiyojini o'rganish sog'liqni saqlash marketingida qanday rol o'ynaydi?
10. Tibbiyot muassasasida raqobatbardoshlikni oshirish uchun qanday marketing strategiyalari qo'llaniladi?

Tavsiya etiladigan adabiyotlar:

- 1 Sh.T.Iskandarov “Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o'rganish usullari” Toshkent 2019
- 2 N.M.Soatov Statistika. Toshkent – 2019
- 3 Sh.T.Iskandarov “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018

- 4 L.M.Xaitova. S.Yu.Ro‘zieva Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug‘ish jarayonida va tug‘ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O‘quv-uslubiy qo‘llanma.
- 5 A.I.Ikromov D.I.Ahmedova Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O‘zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo‘llanma.

2.1-modul O‘quv moduliga ajratilgan kredit jami 4 . 2 soat nazariy 2-mavzu	Sog‘liqni saqlash tizimi resurslari. Sog‘liqni saqlash sohasida boshqaruv tizimi xaqida tushuncha.

Ma’ruza mashg‘ulotini o‘qitish texnologik modeli.

Vaqt: 80 daqiqa	Tinglovchilar soni:15-20 ta
O‘quv mashg‘ulotining shakli va turi	Nazariy mashgulot
Ma’ruza mashgulotingrejasi.	Reja: 1 Sog‘liqni saqlash tizimi va uning asosiy tushunchasi 2 Sog‘liqni saqlash tizimi resurslari 3 Sog‘liqni saqlash sohasida boshqaruv tizimi 4 Sog‘liqni saqlash tizimini samarali boshqarish yo‘llari

O'kuv mashguloti maksadi:**1.Ta'limiy:**

Tinglovchilarga nazariy bilimlarni olish va ularni mustahkamlash

Amaliy ko'nikmalarni egallash

Egallangan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llash

Deontologik tarbiyaning shakllanishi

Amaliyotda ahloqiy javobgarlik hissi va aloqalarni tarbiyalash

2.Tarbiyaviy maqsadi:

Mutaxassislikka javobgarlik hissini shakllantirish

Insonparvarlik va rahmdillik hissini shakllantirish

O'z bilimlarni kengaytirishga qiziqishni tarbiyalash

Amaliyotda extiyotkorlik va e'tiborlilik xissini shakllantirish

Ish boskichlari va vakti	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchi
1 boskich O'kuv mashgulotiga kirish 10 dakika	Tashkiliy kism 1.1 O'kituvchi guruxga kirib tinglovchilarning o'kuv bulimi tomonidan berilgan ruyxat asosida tinglovchilar davomatini, darsga tayyorligini tekshiridi, ichki tartib koidalari rioya kilishni tasdiklovchi tilxat oladi, yangiliklar eshitaladi va aytiladi. 1.2 O'kuv magulotining mavzusi, maksadi, rejalashtirilgan natijasi va uni o'tkazish rejasini aytadi. 1.3 Dars davomida tinglovchilarni faollashtirish uchun ko'llaniladigan usullarni aytib o'yin koidalirini tushintiradi.	Javob beradilar Tinglaydilar, Yozib oladilar.
2-boskich. Asosiy qism 65 dakika 1.O'tgan mavzu bo'yicha tinglovchilar bilimini tekshirish va	1.Tinglovchilarning bazaviy bilimlarini tekshirish maksadida ularni otilgan mavzular buyicha bilimini baxolash. 2.Yangi mavzu mazmunini o'kituvchi tomonidan "Ma'ruza	Tinglovchilar bilimlarini eslab, ukituvchi bergan savollariga aktiv javob beradilar. Yangi mavzu bayonini yozib

baxolash 20-25 daq 2.Yangi mavzuni to'lik bayon etish 30-40. 3.O'kitishning noannaviy usullarini ko'llagan xolda tinglovchilar bilimini mustaxkamlash	o'qish" usulida tushuntiriladi. 3.Xar bir mavzu tushuntirilganda "Akliy xujum" usuli orkali mustaxkamlanib boriladi.	oladilar.Tushinmagan joylarini savol tarikasida yullab javob oladilar Insert" metodi "Cluster" "Akliy xujum"tinglovchilar tomonidan o`ynaladi
3-bosqich Yakuniy 5 daqiqa	Dars xulosalanib,aktiv qatnashgan tinglovchilar ragbatlantirilib,baxolar e'lon qilinadi. Uyga vazifa: reanimatsiya va intensiv terapiya bo'limi ish tartibi. Bo'lim hamshiralarning funksional majburiyatlari Foydalanilgan adabiyotlar 1 "Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o'rganish usullari" Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov 3 "Tibbiyot statistikasi" Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug'ish jarayonida va tug'ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O'quv-uslubiy qo'llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro'zieva 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 "O'zbekiston" nashriyoti. Uslubiy qo'llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova	Tinglaydilir,uyga vazifalarni belgilab oladilar.

Pedagogik vazifalar. Sog‘liqni saqlash tizimi resurslari. Sog‘liqni saqlash soxasida boshqaruv tizimi haqida tushuncha. Sog‘liqni saklash tizimida boshqaruv ishini tashkil etish. Sog‘liqni saqlash boshqarmasi. Sog‘liqni saqlash tizimi sub’ektlari. Tibbiyot soxasiga oid Prizedent Farmonlari, Vazirlar Mahkamasining Qarorlari, sog‘liqni saqlash Vazirligining buyruqlari. Rasmiy statistikaga oid, qonunchilik palatasi tomonidan 2021 yil 7 mayda qabul qilingan Senat tomonidan 2021 yil 26 iyunda ma’qullangan xujjatning mohiyatini tushuntirish	O‘kuv faoliyatining natijalari: • Tinglovchi: Sog‘liqni saqlash tizimi resurslarini; • sog‘liqni saqlash tizimida boshqaruv ishini tashkil etish; • sog‘liqni saqlash boshqarmasini o‘rnini; • sog‘liqni saqlash tizimi sub’ektlarini; • tibbiyot soxasiga oid Prizedent Farmonlarini; • Vazirlar Mahkamasining Qarorlari, sog‘liqni saqlash Vazirligining buyruqlarini mohiyatini; • rasmiy statistikaga oid buyruqlarni; sog‘liqni saklash muassasalarining birlamchi tibbiy xujjatlari ruyxatini bilish.
O‘kitish metodlari	Insert” metodi “Cluster” “Akliy xujum”
O‘kuv faoliyatini tashkil yetish shakli	Jamoaviy, guruxlarda ishlash, yakka tartibli
O‘kitish vositalari	Doska-stend, vidiofil’mlar, chizma, nazorat varagi, matnlar.
O‘kitish shart sharoiti	Fanga mos jixozlangan o`kuv xona.
Qayta a’loqaning usul va vositalari.	Ogzaki so‘rov: tezkor surov, yozma so‘rov, test, misol va mashklar bajarilgan o‘kuv topshiriklarini baxolash

1-Mavzu Sog‘liqni saqlash tizimi resurslari. Sog‘liqni saqlash soxasida boshqaruv tizimi xaqida tushuncha.

Reja:

- 1 Sogʻliqni saqlash tizimi va uning asosiy tushunchasi
- 2 Sogʻliqni saqlash tizimi resurslari
- 3 Sogʻliqni saqlash sohasida boshqaruv tizimi
- 4 Sogʻliqni saqlash tizimini samarali boshqarish yoʻllari

1. Sogʻliqni saqlash tizimi va uning asosiy tushunchasi

Sogʻliqni saqlash tizimi — bu aholining sogʻligʻini saqlash, kasalliklarning oldini olish, tashxis qoʻyish, davolash va reabilitatsiya qilishga qaratilgan tashkilotlar, muassasalar va resurslar majmuasidir.

Asosiy maqsadlari:

- aholining sogʻligʻini yaxshilash;
- umr davomiyligini oshirish;
- kasalliklarning oldini olish;
- sifatli tibbiy yordam koʻrsatish.

Sogʻliqni saqlash tizimi odatda quyidagi yoʻnalishlarni oʻz ichiga oladi:

- birlamchi tibbiy yordam (poliklinikalar, oilaviy shifokorlar);
- ikkilamchi yordam (kasalxonalar);
- ixtisoslashgan va yuqori texnologiyali yordam.

2. Sogʻliqni saqlash tizimi resurslari

Sogʻliqni saqlash tizimining samarali ishlashi resurslarga bogʻliq. Asosiy resurslar:

1. Inson resurslari

- shifokorlar;
- hamshiralar;
- farmatsevtlar;
- texnik va yordamchi xodimlar.

2. Moddiy-texnik resurslar

- shifoxona binolari;
- tibbiy asbob-uskunalar;
- laboratoriya jihozlari;
- transport vositalari (tez yordam).

3. Moliyaviy resurslar

- davlat budjeti mablagʻlari;
- sugʻurta tizimi mablagʻlari;
- xususiy sektor investitsiyalari.

4. Axborot resurslari

- tibbiy ma'lumotlar bazasi;
  - elektron sog'liqni saqlash tizimlari;
  - statistik ma'lumotlar.
-

3. Sog'liqni saqlash sohasida boshqaruv tizimi

Sog'liqni saqlashni boshqarish — bu tizimning samarali ishlashini ta'minlash uchun rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish jarayonidir.

Boshqaruv darajalari:

- **Davlat darajasi** (Sog'liqni saqlash vazirligi);
- **Hududiy daraja** (viloyat sog'liqni saqlash boshqarmalari);
- **Muassasa darajasi** (kasalxona, poliklinika rahbariyati).

Boshqaruv funksiyalari:

- rejalashtirish;
  - tashkil etish;
  - motivatsiya;
  - nazorat;
  - tahlil va baholash.
-

4. Sog'liqni saqlash tizimini samarali boshqarish yo'llari

Samarali boshqaruv sog'liqni saqlash sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Asosiy yo'llar:

1. Raqamlashtirish

- elektron tibbiy kartalar;
- onlayn navbat tizimi;
- ma'lumotlarni avtomatlashtirish.

2. Kadrlar malakasini oshirish

- muntazam treninglar;
- xorijiy tajribani o'rganish;
- sertifikatlash tizimi.

3. Moliyalashtirishni optimallashtirish

- sugʻurta tizimini rivojlantirish;
- xususiy sektorni jalb qilish;
- xarajatlarni nazorat qilish.

4. Profilaktik tibbiyotni rivojlantirish

- kasalliklarning oldini olish;
- sogʻlom turmush tarzini targʻib qilish;
- vaksinatsiya dasturlari.

5. Boshqaruv sifatini oshirish

- shaffoflik;
- korrupsiyaga qarshi choralar;
- samaradorlikni baholash tizimi.

Sogʻliqni saqlash tizimi jamiyatning eng muhim sohalaridan biri boʻlib, uning samarali ishlashi davlat rivojlanishi va aholining farovonligiga bevosita taʼsir qiladi. Resurslardan toʻgʻri foydalanish va zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etish tizim sifatini sezilarli darajada oshiradi.

1. INSERT metodi (Interaktiv oʻqish tizimi)

INSERT – matn bilan ishlashda oʻquvchining bilimini faollashtiruvchi metod.

Texnikasi:

Oʻquvchi matnni oʻqib boradi va belgilar qoʻyadi:

- ✓ “+” – yangi maʼlumot
- ✗ “-” – eski yoki notoʻgʻri deb oʻylagan maʼlumot
- ? “?” – tushunarsiz yoki savol tugʻdirgan joy
- ✓✓ “!” – juda muhim maʼlumot

Maqsadi:

- Matnni chuqur tahlil qilish
- Fikrni faollashtirish
- Tushunishni nazorat qilish

---

2. CLUSTER (Klaster) metodi

Klaster – fikrlarni grafik tarzda bogʻlab chiqish metodi.

Texnikasi:

1. Asosiy mavzu markazga yoziladi.
2. Atrofida unga bog‘liq g‘oyalar yoziladi.
3. G‘oyalar chiziqlar bilan ulanadi.

Misol:

Markaz: “Oila”

- ota-ona
- farzand
- tarbiya
- mehr
- mas’uliyat

Maqsadi:

- Fikrlarni tizimlashtirish
- Assotsiativ fikrlashni rivojlantirish
- Mavzuni keng yoritish

---

3. AQLIY HUJUM (Brainstorming)

Aqliy hujum – muammoni hal qilish uchun tez va erkin fikr bildirish usuli.

Texnikasi:

1. Muammo qo‘yiladi.
2. Hamma ishtirokchilar fikr bildiradi.
3. Fikrlar tanqid qilinmaydi.
4. Keyin eng yaxshi g‘oyalar tanlanadi.

Qoidalar:

- Tanqid yo‘q ✗
- Erkin fikr ✓
- Ko‘p g‘oya muhim ✓

Maqsadi:

- Yangi g‘oyalar topish
- Kreativ fikrlashni rivojlantirish
- Muammoga tez yechim topish

Muammoli masalalar.

1-muammoli masala: Kadrlar yetishmovchiligi

Tuman shifoxonasida soʻnggi yilda bemorlar oqimi 30% ga oshdi, ammo shifokorlar soni oʻzgarmadi. Natijada navbatlar uzaydi, shifokorlar ortiqcha yuklama ostida ishlamoqda va xatolar soni koʻpaymoqda.

Savol: Kadrlar resursini boshqarishda qanday muammolar mavjud va ularni qanday hal qilish mumkin?

2-muammoli masala: Tibbiy jihozlar eskirishi

Shahar poliklinikasida diagnostika uskunalarning 40% qismi eskirgan yoki tez-tez ishdan chiqadi. Bu bemorlarni boshqa muassasalarga yuborishga olib kelmoqda.

Savol: Texnik resurslarni boshqarishdagi kamchiliklar nimalardan iborat va qanday chora koʻrish kerak?

3-muammoli masala: Dori vositalari taqsimoti

Viloyat kasalxonalariga dori-darmonlar bir xil miqdorda yetkazib beriladi, ammo ayrim kasalxonalarda ortiqcha, boshqalarida esa yetishmovchilik yuzaga kelmoqda.

Savol: Moddiy resurslarni taqsimlash tizimidagi muammo nima va uni qanday optimallashtirish mumkin?

4-muammoli masala: Boshqaruv qarorlarining kechikishi

Tibbiyot muassasasida muhim qarorlar yuqori boshqaruv tomonidan kech qabul qilinadi, boʻlimlar oʻrtasida axborot almashinuvi sust. Natijada muammolar tez hal etilmaydi.

Savol: Boshqaruv tizimidagi qaysi zaifliklar bu holatga sabab boʻlmoqda va qanday boshqaruv modeli samaraliroq boʻladi?

5-muammoli masala: Moliyaviy resurslardan notoʻgʻri foydalanish

Baʼzi boʻlimlarda ortiqcha xarajatlar amalga oshirilsa, boshqa muhim boʻlimlarda jihoz va dori uchun mablagʻ yetishmaydi.

Savol: Moliyaviy resurslarni boshqarishdagi muammo nimada va qanday nazorat mexanizmlari joriy etish mumkin?

Testlar.

1. Sog‘liqni saqlash tizimi resurslariga nimalar kiradi?

- A) Faqat shifokorlar
  - B) Faqat dori vositalari
  - C) Inson, moliyaviy, moddiy va axborot resurslari
  - D) Faqat kasalxonalar
-

2. Sog‘liqni saqlash tizimining asosiy maqsadi nima?

- A) Foyda olish
  - B) Aholi sog‘lig‘ini saqlash va yaxshilash
  - C) Dorilarni ko‘paytirish
  - D) Shifokorlar sonini kamaytirish
-

3. Inson resurslariga nimalar kiradi?

- A) Bino va jihozlar
  - B) Shifokorlar va hamshiralar
  - C) Dori vositalari
  - D) Transport vositalari
-

4. Moliyaviy resurslar deganda nima tushuniladi?

- A) Kasalxonadagi yotoqlar
  - B) Budget va mablag‘lar
  - C) Tibbiy asboblari
  - D) Bemorlar soni
-

5. Sog‘liqni saqlash boshqaruvi nima?

- A) Faqat davolash jarayoni
- B) Tizimni rejalashtirish, tashkil etish va nazorat qilish jarayoni
- C) Dorilarni sotish
- D) Faqat tibbiy yordam ko‘rsatish

---

6. Boshqaruv tizimining asosiy funksiyalaridan biri qaysi?

- A) Ovqat tayyorlash
  - B) Rejalashtirish
  - C) Sport bilan shug'ullanish
  - D) Savdo qilish
-

7. Sog'liqni saqlash tizimida moddiy resurslarga nimalar kiradi?

- A) Shifokorlar
  - B) Binolar, uskunalar, tibbiy jihozlar
  - C) Bemorlar
  - D) Hujjatlar
-

8. Axborot resurslari deganda nima tushuniladi?

- A) Faqat telefonlar
  - B) Tibbiy ma'lumotlar va statistikalar
  - C) Dorilar
  - D) Bino va inshootlar
-

9. Sog'liqni saqlash boshqaruvida nazoratning vazifasi nima?

- A) Dam olishni tashkil qilish
  - B) Jarayonlarni tekshirish va baholash
  - C) Faqat hujjat yozish
  - D) Dori sotish
-

10. Sog'liqni saqlash tizimida eng muhim resurs qaysi?

- A) Binolar
- B) Transport
- C) Inson resurslari
- D) Qog'oz hujjatlar

Nazorat savollari.

1. Sog'liqni saqlash tizimi deganda nima tushuniladi?

2. Sog‘liqni saqlash tizimining asosiy vazifalari nimalardan iborat?
3. Sog‘liqni saqlash tizimi qanday resurslarga ega?
4. Inson resurslari deganda kimlar nazarda tutiladi?
5. Moddiy-texnik resurslar nimalarni o‘z ichiga oladi?
6. Moliyaviy resurslarning sog‘liqni saqlashdagi o‘rni qanday?
7. Axborot resurslari nima va ular nima uchun kerak?
8. Sog‘liqni saqlash sohasida boshqaruv tizimi nima?
9. Boshqaruv tizimining asosiy darajalari qaysilar?
10. Sog‘liqni saqlash tizimini samarali boshqarish uchun nimalarga e’tibor berish kerak?

Tavsiya etiladigan adabiyotlar:

- 1 Sh.T.Iskandarov “Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o‘rganish usullari” Toshkent 2019
- 2 N.M.Soatov Statistika. Toshkent – 2019
- 3 Sh.T.Iskandarov “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018
- 4 L.M.Xaitova.
S.Yu.Ro‘zieva Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug‘ish jarayonida va tug‘ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O‘quv-uslubiy qo‘llanma.
- 5 A.I.Ikromov
D.I.Ahmedova Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O‘zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo‘llanma.

2.2-modul O‘quv moduliga ajratilgan kredit jami 6 . 2 soat nazariy 1-mavzu	Aholi salomatligini o‘rganish va baholash usullari. Aholi salomatligini o‘rganish.

Ma’ruza mashg‘ulotini o‘qitish texnologik modeli.

Vaqt: 80 daqiqa	Tinglovchilar soni:15-20 ta
O‘quv mashg‘ulotining shakli va turi	Nazariy mashg‘ulot

Ma'ruza mashgulotingrejasi.	Reja: 1.Aholi salomatligi tushunchasi va uning ahamiyati 2. Aholi salomatligini o'rganish maqsad va vazifalari 3.Aholi salomatligini o'rganish va baholash usullari 4. Aholi salomatligi holatini baholash ko'rsatkichlari
O'kuv mashguloti maksadi: 1.Ta'limiy: Tinglovchilarga nazariy bilimlarni olish va ularni mustahkamlash Amaliy ko'nikmalarni egallash Egallangan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llash Deontologik tarbiyaning shakllanishi Amaliyotda ahloqiy javobgarlik hissi va aloqalarni tarbiyalash 2.Tarbiyaviy maqsadi: Mutaxassislikka javobgarlik hissini shakllantirish Insonparvarlik va rahmdillik hissini shakllantirish O'z bilimlarni kengaytirishga qiziqishni tarbiyalash Amaliyotda extiyotkorlik va e'tiborlilik xissini shakllantirish	

Ish boskichlari va vakti	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchi
1 boskich O'kuv mashgulotiga kirish 10 dakika	Tashkiliy kism 1.1 O'kituvchi guruxga kirib tinglovchilarning o'kuv bulimi tomonidan berilgan ruyxat asosida tinglovchilar davomatini, darsga tayyorligini tekshiridi,ichki tartib koidalariga rioya kilishni tasdiklovchi tilxat oladi, yangiliklar eshitaladi va aytiladi. 1.2 O'kuv magulotining mavzusi,	Javob beradilar Tinglaydilar,Yozib oladilar.

	maksadi, rejalashtirilgan natijasi va uni o`tkazish rejasini aytadi.</p> <p>1.3 Dars davomida tinglovchilarni faollashtirish uchun ko`llaniladigan usullarni aytib o`yin koidalirini tushintiradi.	
2-boskich. Asosiy qism 65 dakika 1.O`tgan</b>  <b>mavzu bo`yicha tinglovchilar bilimini tekshirish va baxolash 20-25 daq 2.Yangi mavzuni to`lik bayon</b>  <b>etish 30-40.</b>  <b>3.O`kitishning noannaviy usullarini ko`llagan xolda tinglovchilar bilimini mustaxkamlash	1.Tinglovchilarning bazaviy bilimlarini tekshirish maksadida ularni otilgan mavzular buyicha bilimini baxolash. 2.Yangi mavzu mazmunini o`kituvchi tomonidan “Ma`ruza o`qish” usulida tushuntiriladi. 3.Xar bir mavzu tushuntirilganda “Akliy xujum” usuli orkali mustaxkamlanib boriladi.	Tinglovchilar bilimlarini eslab,ukituvchi bergan savollarigi aktiv javob beradilar. Yangi mavzu bayonini yozib oladilar.Tushinmagan joylarini savol tarikasida yullab javob oladilar. Savol-javob zanjiri” “Blits-so`rov” “Fishbone” (Baliq skeleti)tinglovchilar tomonidan o`ynaladi
3-bosqich Yakuniy 5 daqiqqa	<p>Dars xulosalanib,aktiv qatnashgan tinglovchilar ragbatlantirilib,baxolar e`lon qilinadi. Uyga vazifa: reanimatsiya va intensiv terapiya bo`limi ish tartibi. Bo`lim hamshiralarning funksional majburiyatlari</p> <p>Foydalanilgan adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> <li>1 “Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o`rganish usullari” Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov 3 “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug`ish	Tinglaydilir,uyga vazifalarni belgilab oladilar.

	jarayonida va tug‘ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro‘zieva 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O‘zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo‘llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova	

Pedagogik vazifalar. Davolash profilaktika muassalarining umumiy tavsifnomasi va faoliyatlari to‘g‘risida kon’yuktor hisobot tuzish.Aholining soni va tarkibi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash,aholini ro‘yxatga olish, ko‘rsatgichlarni xisoblab chiqarishda statistika boshqarmasining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanish. Aholining kasallanish ko‘rsatgichlarini aniqlash.Demografik ko‘rsatkichlarga asoslanib, jadval tuzish. Axoli soni, yoshi, tarkibi, tug‘ilish, umumiy o‘lim, bolalar o‘limi, onalar o‘limi, tabiiy o‘lish ko‘rsatkichlarining xisoblash.	O‘kuv faoliyatining natijalari: Tinglovchi: Davolash profilaktika muassalarining umumiy tavsifnomasi va faoliyatlari to‘g‘risida kon’yuktor hisobot tuzish.Aholining soni va tarkibi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash,aholini ro‘yxatga olish, ko‘rsatgichlarni xisoblab chiqarishda statistika boshqarmasining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanish. Aholining kasallanish ko‘rsatgichlarini aniqlash.Demografik ko‘rsatkichlarga asoslanib, jadval tuzish. Axoli soni, yoshi, tarkibi, tug‘ilish, umumiy o‘lim, bolalar o‘limi, onalar o‘limi, tabiiy o‘lish ko‘rsatkichlarining xisoblash.
O‘kitish metodlari	Savol-javob zanjiri” “Blits-so‘rov” “Fishbone” (Baliq skeleti)
O‘kuv faoliyatini tashkil yetish shakli	Jamoaviy,guruxlarda ishlash,yakka tartibli
O‘kitish vositalari	Doska-stend, vidiofil’mlar,chizma,nazorat varagi,matnlar.
O‘kitish shart sharoiti	Fanga mos jixozlangan o`kuv xona.

Qayta a'loqaning usul va vositalari.	Og'zaki so'rov:tezkor surov,yozma so'rov,test,misol va mashklar bajarilgan o'kuv topshiriklarini baxolash

1-Mavzu Aholi salomatligini o'rganish va baholash usullari. Aholi salomatligini o'rganish.

Reja:

- 1.Aholi salomatligi tushunchasi va uning ahamiyati**
- 2. Aholi salomatligini o'rganish maqsad va vazifalari**
- 3. Aholi salomatligini o'rganish va baholash usullari**
- 4. Aholi salomatligi holatini baholash ko'rsatkichlari**

1. Aholi salomatligi tushunchasi va uning ahamiyati

Aholi salomatligi – bu ma'lum hududda yashovchi aholining jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan to'liq farovonlik holatidir. U nafaqat kasalliklarning yo'qligi, balki insonning mehnat qobiliyati va hayot sifatini ham o'z ichiga oladi.

Aholi salomatligi jamiyat rivojlanishining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Sog'lom aholi – bu iqtisodiy rivojlangan, barqaror va kuchli davlat deganidir. Shuning uchun sog'liqni saqlash tizimida aholi salomatligini o'rganish muhim ahamiyatga ega.

---

2. Aholi salomatligini o'rganish maqsad va vazifalari

Aholi salomatligini o'rganishning asosiy maqsadi – aholining sog'liq holatini baholash va uni yaxshilash uchun zarur chora-tadbirlarni ishlab chiqishdir.

Asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

- aholining umumiy sog'liq holatini aniqlash;
- kasalliklar darajasi va tarqalishini o'rganish;
- o'lim va tug'ilish ko'rsatkichlarini tahlil qilish;
- xavf omillarini aniqlash;
- profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqish.

Bu vazifalar sog‘liqni saqlash tizimini rejalashtirish va boshqarishda muhim rol o‘ynaydi.

---

3. Aholi salomatligini o‘rganish va baholash usullari

Aholi salomatligini o‘rganishda bir nechta usullar qo‘llaniladi:

- **Statistik usul** – tug‘ilish, o‘lim, kasallanish ko‘rsatkichlarini tahlil qilish.
- **Klinik usul** – tibbiy ko‘riklar orqali sog‘liq holatini aniqlash.
- **Sotsiologik usul** – so‘rovnoma va intervyular orqali ma’lumot yig‘ish.
- **Epidemiologik usul** – kasalliklarning tarqalish sabablarini o‘rganish.
- **Laboratoriya va instrumental usullar** – tahlillar va texnik tekshiruvlar orqali baholash.

Bu usullar birgalikda aholining real sog‘liq holatini aniqlash imkonini beradi.

---

4. Aholi salomatligi holatini baholash ko‘rsatkichlari

Aholi salomatligini baholash uchun turli ko‘rsatkichlardan foydalaniladi:

- **Umumiy kasallanish darajasi**
- **O‘lim ko‘rsatkichi**
- **Chaqaloqlar o‘limi darajasi**
- **O‘rtacha umr davomiyligi**
- **Nogironlik darajasi**
- **Yangi kasalliklar (incidensiya) va umumiy kasalliklar (prevalensiya)**

Bu ko‘rsatkichlar orqali mamlakat yoki hudud aholisining sog‘liq holati tahlil qilinadi va sog‘liqni saqlash siyosati ishlab chiqiladi.

INTERFAOL O‘YINLAR QOLLANISHI

☞ 1. “Savol-javob zanjiri” metodi

🔧 Qo‘llanish texnikasi:

1. O‘qituvchi mavzu bo‘yicha birinchi savolni beradi.
2. 1-o‘quvchi javob beradi va o‘zi keyingi savolni tuzadi.
3. Keyingi o‘quvchi javob berib, yana savol beradi.
4. Jarayon zanjir shaklida davom etadi.

★ Misol:

- O‘qituvchi: “Oila nima?”

- O‘quvchi 1 javob beradi → “Oila bu yaqinlar guruhi”
- Savol beradi: “Oilaning vazifasi nima?”

🎯 Maqsadi:

- Muloqot ko‘nikmasini rivojlantirish
  - Tez fikrlashni shakllantirish
  - Mavzuni mustahkamlash
-

↪ 2. “Blits-so‘rov” metodi

🔧 Qo‘llanish texnikasi:

1. O‘qituvchi tezkor savollar beradi.
2. O‘quvchilar qisqa va tez javob beradi.
3. Javoblar muhokama qilinmaydi (tezlik muhim).
4. Natijada bilim darajasi aniqlanadi.

✦ Misol:

- “Poytaxt nima?”
- “O‘zbekiston poytaxti?”
- “Daryo nima?”

🎯 Maqsadi:

- Tez fikrlashni rivojlantirish
  - Bilimni tez tekshirish
  - Darsni faollashtirish
-

🐟 3. “Fishbone” (Baliq skeleti) metodi

🔧 Qo‘llanish texnikasi:

1. Muammo “baliq boshi”ga yoziladi.
2. Asosiy sabablar “ustki suyaklar”ga yoziladi.
3. Kichik sabablar “tarmoqlar”ga yoziladi.
4. Natija oxirida xulosa chiqariladi.

✦ Tuzilishi:

- 🐟 Bosh → muammo
- 🦴 Skelet → sabablar
- ✦ Dum → yechim/xulosa

🎯 Maqsadi:

- Muammoni tahlil qilish
- Sabab-oqibatni aniqlash
- Tizimli fikrlashni rivojlantirish

MUAMMOLI MASALALAR

1-muammoli masala

Bir tumanda soʻnggi 2 yil ichida **qandli diabet va yurak-qon tomir kasalliklari keskin oshdi**.

Savol:

- Bu holatni qanday statistik va epidemiologik usullar bilan oʻrganasiz?
  - Qaysi omillar sabab boʻlishi mumkin?
-

2-muammoli masala

Shaharda bolalar orasida **kamqonlik (anemiya) koʻpayganligi** haqida maʼlumot bor.

Savol:

- Aholi salomatligini baholash uchun qanday koʻrsatkichlardan foydalanasiz?
  - Qanday tadqiqot usuli qoʻllaysiz (soʻrov, laborator, klinik)?
-

3-muammoli masala

Qishloq hududida **yuqumli kasalliklar (gripp, ichak infeksiyalari)** tez-tez uchramoqda.

Savol:

- Epidemiologik kuzatuvni qanday tashkil qilasiz?
  - Kasallik tarqalish sabablarini qanday aniqlaysiz?
-

4-muammoli masala

Tuman aholisi orasida **oʻlim darajasi oshgan**, lekin aniq sabablar nomaʼlum.

Savol:

- Aholi salomatligini baholash uchun qaysi asosiy demografik ko'rsatkichlar kerak?
  - Qanday ma'lumotlar yig'iladi?
-

5-muammoli masala

Bir hududda **semizlik va noto'g'ri ovqatlanish bilan bog'liq kasalliklar ko'paygan.**

Savol:

- Aholi salomatligini o'rganishda qanday ijtimoiy-tibbiy usullar ishlatiladi?
- Profilaktika uchun qanday choralar taklif qilasiz?

TESTLAR.

TEST SAVOLLARI (10 TA)

1. Aholi salomatligini o'rganishning asosiy maqsadi nima?

- A) Faqat kasalliklarni davolash
  - B) Aholi sog'lig'ini baholash va tahlil qilish
  - C) Dorilar ishlab chiqarish
  - D) Faqat statistikani yig'ish
-

2. Epidemiologik usul nimani o'rganadi?

- A) Iqlim o'zgarishini
  - B) Kasalliklarning tarqalishini
  - C) Oziq-ovqat turlarini
  - D) Sport faoliyatini
-

3. Demografik ko'rsatkichlarga qaysi biri kiradi?

- A) O'lim va tug'ilish darajasi
  - B) Harorat o'zgarishi
  - C) Sport natijalari
  - D) Ovqat tarkibi
-

4. Aholi salomatligini baholashda eng muhim ko'rsatkichlardan biri:

- A) Kitob o‘qish darajasi
  - B) Kasallanish darajasi
  - C) Transport soni
  - D) Telefon ishlatish
-

5. Statistika usul nima uchun ishlatiladi?

- A) Ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish uchun
  - B) Dori tayyorlash uchun
  - C) Operatsiya qilish uchun
  - D) Sport o‘tkazish uchun
-

6. Sog‘liqni saqlashda “profilaktika” nima?

- A) Kasallikni davolash
  - B) Kasallikning oldini olish
  - C) Jarrohlik amaliyoti
  - D) Reabilitatsiya
-

7. Aholi salomatligini o‘rganishda so‘rov usuli nima uchun ishlatiladi?

- A) Laboratoriya tekshiruv uchun
  - B) Aholidan ma’lumot yig‘ish uchun
  - C) Dori tayyorlash uchun
  - D) Jarrohlik uchun
-

8. Kasallik tarqalishini o‘rganadigan fan:

- A) Geografiya
  - B) Epidemiologiya
  - C) Biologiya
  - D) Kimyo
-

9. “Kasallanish darajasi” nimani bildiradi?

- A) Aholi sonini
- B) Ma’lum davrdagi kasalliklar sonini

- C) Transport sonini
  - D) Ob-havo holatini
-

10. Aholi salomatligiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy omil:

- A) Ovqatlanish, turmush tarzi
- B) Faqat iqlim
- C) Faqat geografik joy
- D) Faqat daryo

NAZORAT SAVOLLAR

1. Aholi salomatligini o'rganish deganda nimani tushunasiz?
2. Aholi salomatligini baholashning asosiy maqsadi nima?
3. Epidemiologik usulning mohiyati nimadan iborat?
4. Aholi salomatligini o'rganishda qaysi statistik ko'rsatkichlar qo'llaniladi?
5. Demografik ko'rsatkichlarga nimalar kiradi?
6. Kasallanish darajasi qanday aniqlanadi?
7. Aholi salomatligini o'rganishda so'rov usulining ahamiyati nimada?
8. Aholi salomatligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar qaysilar?
9. Profilaktika nima va uning ahamiyati qanday?
10. Aholi salomatligini baholash natijalari qanday maqsadlarda foydalaniladi?

Tavsiya etiladigan adabiyotlar:

- 1 "Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o'rganish usullari" Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov
- 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov
- 3 "Tibbiyot statistikasi" Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov
- 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug'ish jarayonida va tug'ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O'quv-uslubiy qo'llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro'zieva
- 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 "O'zbekiston" nashriyoti. Uslubiy qo'llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova

2.2-modul O'quv moduliga ajratilgan kredit jami	Aholining umumiy kasallanish ko'rsatkichlari.

6 . 2 soat nazariy 2-mavzu	

Ma'ruza mashg'ulotini o'qitish texnologik modeli.

Vaqt: 80 daqiqa	Tinglovchilar soni:15-20 ta
O'quv mashg'ulotining shakli va turi	Nazariy mashg'ulot
Ma'ruza mashg'ulotiningrejasi.	Reja: 1. Aholining umumiy kasallanishi tushunchasi va ahamiyati. 2. Umumiy kasallanish ko'rsatkichlarini aniqlash usullari. 3. Kasallanish darajasiga ta'sir etuvchi omillar. 4. Umumiy kasallanish ko'rsatkichlarining sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni.
O'kuv mashg'uloti maksadi: 1.Ta'limiy: Tinglovchilarga nazariy bilimlarni olish va ularni mustahkamlash Amaliy ko'nikmalarni egallash Egallangan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llash Deontologik tarbiyaning shakllanishi Amaliyotda ahloqiy javobgarlik hissi va aloqalarni tarbiyalash 2.Tarbiyaviy maqsadi: Mutaxassislikka javobgarlik hissini shakllantirish Insonparvarlik va rahmdillik hissini shakllantirish O'z bilimlarni kengaytirishga qiziqishni tarbiyalash Amaliyotda extiyotkorlik va e'tiborlilik xissini shakllantirish	

Ish boskichlari va vakti	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchi
1 boskich O'kuv mashg'ulotiga kirish 10 dakika	Tashkiliy kism 1.1 O'kituvchi guruxga kirib tinglovchilarning o'kuv bulimi tomonidan berilgan ruyxat asosida tinglovchilar davomatini, darsga tayyorligini tekshiridi, ichki tartib koidalari rioya qilishni tasdiklovchi tilxat oladi, yangiliklar eshitaladi va aytiladi. 1.2 O'kuv mashg'ulotining mavzusi, maksadi, rejalashtirilgan natijasi va uni o'tkazish rejasini aytadi. 1.3 Dars davomida tinglovchilarni faollashtirish uchun ko'llaniladigan usullarni aytib o'yin koidalirini tushintiradi.	Javob beradilar Tinglaydilar, Yozib oladilar.
2-boskich. Asosiy qism 65 dakika 1.O'tgan mavzu bo'yicha tinglovchilar bilimini tekshirish va baxolash 20-25 daq 2.Yangi mavzuni to'lik bayon etish 30-40. 3.O'kitishning noannaviy usullarini ko'llagan xolda tinglovchilar bilimini mustaxkamlash	1.Tinglovchilarning bazaviy bilimlarini tekshirish maksadida ularni otilgan mavzular buyicha bilimni baxolash. 2.Yangi mavzu mazmunini o'kituvchi tomonidan "Ma'ruza o'qish" usulida tushuntiriladi. 3.Xar bir mavzu tushuntirilganda "Akliy xujum" usuli orkali mustaxkamlanib boriladi.	Tinglovchilar bilimlarini eslab, ukituvchi bergan savollariga aktiv javob beradilar. Yangi mavzu bayonini yozib oladilar. Tushinmagan joylarini savol tarikasida yullab javob oladilar. Savol-javob zanjiri "Blits-so'rov" "Fishbone" (Baliq skeleti) tinglovchilar tomonidan o'ynaladi
3-bosqich Yakuniy 5 daqiqa	Dars xulosalanib, aktiv qatnashgan tinglovchilar ragbatlantirilib, baxolar e'lon qilinadi. Uyga vazifa: reanimatsiya va intensiv terapiya bo'limi ish tartibi. Bo'lim hamshiralarning funksional majburiyatlari Foydalanilgan adabiyotlar	Tinglaydilar, uyga vazifalarni belgilab oladilar.

	1 “Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o‘rganish usullari” Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov 3 “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug‘ish jarayonida va tug‘ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro‘zieva 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O‘zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo‘llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova	

Pedagogik vazifalar. Davolash profilaktika muassalarining umumiy tavsifnomasi va faoliyatlari to‘g‘risida kon‘yuktor hisobot tuzish.Aholining soni va tarkibi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash,aholini ro‘yxatga olish, ko‘rsatgichlarni xisoblab chiqarishda statistika boshqarmasining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanish. Aholining kasallanish ko‘rsatgichlarini aniqlash.Demografik ko‘rsatkichlarga asoslanib, jadval tuzish. Axoli soni, yoshi, tarkibi, tug‘ilish, umumiy o‘lim, bolalar o‘limi, onalar o‘limi, tabiiy o‘lish ko‘rsatkichlarining xisoblash.	O‘kuv faoliyatining natijalari: Tinglovchi: Davolash profilaktika muassalarining umumiy tavsifnomasi va faoliyatlari to‘g‘risida kon‘yuktor hisobot tuzish.Aholining soni va tarkibi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash,aholini ro‘yxatga olish, ko‘rsatgichlarni xisoblab chiqarishda statistika boshqarmasining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanish. Aholining kasallanish ko‘rsatgichlarini aniqlash.Demografik ko‘rsatkichlarga asoslanib, jadval tuzish. Axoli soni, yoshi, tarkibi, tug‘ilish, umumiy o‘lim, bolalar o‘limi, onalar o‘limi, tabiiy o‘lish ko‘rsatkichlarining

	xisoblash..
O‘kitish metodlari	Savol-javob zanjiri” “Blits-so‘rov” “Fishbone” (Baliq skeleti)
O‘kuv faoliyatini tashkil yetish shakli	Jamoaviy, guruxlarda ishlash, yakka tartibli
O‘kitish vositalari	Doska-stend, vidiofil’mlar, chizma, nazorat varagi, matnlar.
O‘kitish shart sharoiti	Fanga mos jixozlangan o‘kuv xona.
Qayta a’loqaning usul va vositalari.	Ogzaki so‘rov: tezkor surov, yozma so‘rov, test, misol va mashklar bajarilgan o‘kuv topshiriklarini baxolash

2- Mavzu Aholining umumiy kasallanish ko‘rsatkichlari.

Reja:

1. Aholining umumiy kasallanishi tushunchasi va ahamiyati.
2. Umumiy kasallanish ko‘rsatkichlarini aniqlash usullari.
3. Kasallanish darajasiga ta'sir etuvchi omillar.
4. Umumiy kasallanish ko‘rsatkichlarining sog‘liqni saqlash tizimidagi o‘rni.

1. Aholining umumiy kasallanishi tushunchasi va ahamiyati

Tushuncha

Aholining umumiy kasallanishi — ma’lum bir hudud yoki aholining ma’lum vaqt davomida (odatda bir yil ichida) qayd etilgan barcha kasalliklari yig‘indisini ifodalovchi tibbiy-statistik ko‘rsatkichdir. Ushbu ko‘rsatkich aholining sog‘lig‘i holatini baholashda eng muhim mezonlardan biri hisoblanadi.

Umumiy kasallanish ko‘rsatkichiga birlamchi aniqlangan hamda avvaldan mavjud bo‘lgan surunkali kasalliklar ham kiritiladi. Bu ko‘rsatkich sog‘liqni saqlash tizimining samaradorligini baholash va kasalliklarning tarqalishini tahlil qilish imkonini beradi.

Ahamiyati

Umumiy kasallanishni o‘rganish quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

- aholining sog‘lig‘i holatini baholash;
- kasalliklarning tarqalish darajasini aniqlash;
- xavf omillarini aniqlash;

- profilaktik tadbirlarni rejalashtirish;
- tibbiy muassasalar faoliyatini tashkil etish;
- sogʻliqni saqlash tizimini rivojlantirish boʻyicha qarorlar qabul qilish.

Kasallanish koʻrsatkichlarini muntazam kuzatish epidemiologik vaziyatni nazorat qilish va aholi salomatligini yaxshilashga yordam beradi.

2. Umumiy kasallanish koʻrsatkichlarini aniqlash usullari

Umumiy kasallanishni aniqlash uchun turli statistik va tibbiy usullardan foydalaniladi.

Asosiy usullar

1. Tibbiy murojaatlar boʻyicha hisobga olish

Kasallanish toʻgʻrisidagi maʼlumotlar poliklinika va shifoxonalarga murojaat qilgan bemorlarning tibbiy hujjatlaridan olinadi.

2. Profilaktik tibbiy koʻriklar

Aholining sogʻlom qatlamini tekshirish orqali yashirin va erta bosqichdagi kasalliklar aniqlanadi.

3. Dispanser kuzatuvlari

Surunkali kasalligi boʻlgan bemorlar muntazam nazorat qilinadi va ularning kasallanish holati oʻrganiladi.

4. Statistik hisobotlar

Davlat statistika organlari va sogʻliqni saqlash muassasalari tomonidan tayyorlangan hisobotlar asosida kasallanish koʻrsatkichlari hisoblanadi.

Kasallanish koʻrsatkichi formulasi

Umumiy kasallanish =

Bir yil davomida qayd etilgan barcha kasalliklar soni $\frac{\text{Oʻrtacha aholi soni} \times 1000}{\text{Bir yil davomida qayd etilgan barcha kasalliklar soni}} \times \text{Oʻrtacha aholi soni}$

$\frac{\text{Bir yil davomida qayd etilgan barcha kasalliklar soni}}{\text{Oʻrtacha aholi soni}} \times 1000$

Natija odatda **1000 nafar aholiga nisbatan** ifodalanadi.

3. Kasallanish darajasiga taʼsir etuvchi omillar

Kasallanish koʻrsatkichlari turli omillar taʼsirida oʻzgaradi.

Biologik omillar

- yosh;
- jins;
- irsiyat;
- immunitet holati.

Ijtimoiy-iqtisodiy omillar

- yashash sharoiti;
- daromad darajasi;
- ovqatlanish sifati;
- ta'lim darajasi;
- mehnat sharoiti.

Ekologik omillar

- havo ifloslanishi;
- suv sifati;
- iqlim sharoiti;
- radiatsiya va kimyoviy moddalar.

Tibbiy omillar

- tibbiy xizmat sifati;
- profilaktik emlashlar;
- erta tashxis qo'yish;
- dori vositalarining mavjudligi.

Turmush tarzi omillari

- chekish;
- spirtli ichimlik iste'moli;
- jismoniy faollik;
- ortiqcha vazn;
- stress.

Mazkur omillar kasalliklarning paydo bo'lishi va tarqalishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

4. Umumiy kasallanish ko'rsatkichlarining sog'liqni saqlash tizimidagi o'rni

Umumiy kasallanish ko'rsatkichlari sog'liqni saqlash tizimini boshqarishda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy vazifalari

- aholi salomatligi holatini baholash;
- kasalliklarning tarqalishini nazorat qilish;
- sog'liqni saqlash muassasalari faoliyatini rejalashtirish;

- tibbiyot xodimlari va moddiy resurslarga bo‘lgan ehtiyojni aniqlash;
- profilaktik dasturlarni ishlab chiqish;
- epidemiologik vaziyatni kuzatish;
- sog‘liqni saqlash tizimi samaradorligini baholash.

Kasallanish ko‘rsatkichlari asosida davlat sog‘liqni saqlash siyosati ishlab chiqiladi va tibbiy xizmat sifatini oshirish bo‘yicha qarorlar qabul qilinadi.

Aholining umumiy kasallanishi aholi salomatligini tavsiflovchi muhim statistik ko‘rsatkichdir. Uni o‘rganish orqali kasalliklarning tarqalish darajasi, xavf omillari va sog‘liqni saqlash tizimining samaradorligi baholanadi. Kasallanish ko‘rsatkichlarini muntazam tahlil qilish profilaktik tadbirlarni takomillashtirish, tibbiy xizmat sifatini oshirish hamda aholining sog‘lig‘ini mustahkamlashga xizmat qiladi.

INTERFAOL O‘YINLAR.

1. “Savol-javob zanjiri” interfaol o‘yini

Maqsadi: Talabalarning mavzu bo‘yicha bilimlarini mustahkamlash va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish.

O‘tkazish tartibi:

1. O‘qituvchi birinchi talabaga mavzu bo‘yicha savol beradi.
2. Talaba javob bergach, keyingi talabaga yangi savol beradi.
3. Shu tariqa savol-javob zanjiri barcha talabalar ishtirokida davom etadi.
4. O‘qituvchi javoblarni umumlashtiradi va xatolarni izohlaydi.

Namunaviy savollar:

- Umumiy kasallanish nima?
  - Kasallanish ko‘rsatkichlari qanday hisoblanadi?
  - Kasallanishga ta’sir etuvchi omillar qaysilar?
  - Profilaktika tadbirlarining ahamiyati nimada?
-

2. “Blits-so‘rov” interfaol usuli

Maqsadi: Talabalarning tezkor fikrlashi va bilim darajasini aniqlash.

O‘tkazish tartibi:

- O‘qituvchi 10–15 ta qisqa savol beradi.
- Har bir savolga 5–10 soniya ichida javob beriladi.
- To‘g‘ri javoblar baholanadi.

Namunaviy savollar:

1. Kasallanish ko'rsatkichi nima?
  2. 1000 aholiga nisbatan kasallanish qanday aniqlanadi?
  3. Birlamchi kasallanish nima?
  4. Umumiy kasallanishning asosiy manbai nima?
  5. Profilaktika nima?
  6. Xavf omili deganda nima tushuniladi?
  7. Epidemiologiya nimani o'rganadi?
  8. Sog'liqni saqlash statistikasi nima uchun kerak?
-

3. "Fishbone" (Baliq skeleti) interfaol usuli

Maqsadi: Muammoning sabablari va yechimlarini tahlil qilish.

Muammo (baliq boshi):

"Aholi orasida umumiy kasallanish ko'rsatkichlarining oshishi."

Sabablar (skelet shoxlari):

- Noto'g'ri ovqatlanish.
- Atrof-muhitning ifloslanishi.
- Kam jismoniy faollik.
- Yuqumli kasalliklarning tarqalishi.
- Tibbiy ko'riklardan o'tmaslik.
- Zararli odatlar (chekish, alkogol).

Natija (dum qismi):

- Kasallanish darajasining ortishi.
- Mehnatga layoqatning pasayishi.
- O'lim ko'rsatkichining oshishi.
- Sog'liqni saqlash xarajatlarining ko'payishi.

Yechimlar:

- Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.
- Profilaktik tibbiy ko'riklarni kengaytirish.
- Vaksinatziya va sanitariya-gigiyena tadbirlarini kuchaytirish.
- Aholining tibbiy savodxonligini oshirish.
- Atrof-muhitni muhofaza qilish choralarini kuchaytirish.

Muammoli masalalar.

1-muammoli masala

Bir tumanda 2025-yil davomida o'rtacha aholi soni 120 000 nafarni tashkil etdi. Shu yil davomida davolash-profilaktika muassasalariga birlamchi murojaatlar soni 18 600 tani, barcha kasalliklar bo'yicha qayd etilgan murojaatlar soni esa 42 000 tani tashkil etdi.

Topshiriqlar:

1. Birlamchi kasallanish ko'rsatkichini (1000 aholiga) hisoblang.
2. Umumiy kasallanish ko'rsatkichini (1000 aholiga) hisoblang.
3. Olingan natijalarni tahlil qiling va ular nimani anglatishini izohlang.

2-muammoli masala

Ikki hudud bo'yicha quyidagi ma'lumotlar berilgan:

Ko'rsatkich	A tumani	B tumani
Aholi soni	80 000	95 000
Umumiy kasalliklar soni	24 000	22 800

Topshiriqlar:

1. Har ikki hudud uchun umumiy kasallanish ko'rsatkichini 1000 aholiga hisoblang.
2. Qaysi hududda kasallanish darajasi yuqori ekanligini aniqlang.
3. Ko'rsatkichlar farqiga ta'sir qiluvchi omillarni sanab o'ting.

3-muammoli masala

Bir oilaviy poliklinikada oxirgi uch yil davomida umumiy kasallanish ko'rsatkichlari quyidagicha bo'lgan:

- 2023-yil – 1420‰
- 2024-yil – 1550‰
- 2025-yil – 1710‰

Topshiriqlar:

1. Kasallanish dinamikasini tahlil qiling.
  2. Ko'rsatkichning oshishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan omillarni aniqlang.
  3. Kasallanishni kamaytirish bo'yicha profilaktik chora-tadbirlarni taklif qiling.
-

4-muammoli masala

Mahalliy poliklinikada nafas olish tizimi kasalliklari bo'yicha murojaatlar keskin ko'paygani kuzatildi. Shifokorlar umumiy kasallanish ko'rsatkichining oshganini qayd etdilar. Hududda yangi sanoat korxonasi ishga tushirilgan va atmosfera havosi ifloslanishi kuchaygan.

Topshiriqlar:

1. Umumiy kasallanish ko'rsatkichining oshishiga qanday omillar ta'sir qilgan bo'lishi mumkin?
  2. Vaziyatni o'rganish uchun qanday epidemiologik va statistik ma'lumotlarni yig'ish zarur?
  3. Aholi salomatligini yaxshilash uchun qanday profilaktik tadbirlarni tavsiya qilasiz?
-

5-muammoli masala

Shahar poliklinikasida 2025-yilda 50 000 nafar aholi ro'yxatda turgan. Yil davomida:

- Birlamchi kasalliklar soni – 7 500 ta.
- Umumiy qayd etilgan kasalliklar soni – 19 000 ta.

Tahlil natijasida surunkali kasalliklarga chalingan bemorlarning aksariyati muntazam dispanser nazoratidan o'tmayotgani aniqlandi.

Topshiriqlar:

1. Birlamchi va umumiy kasallanish ko'rsatkichlarini 1000 aholiga hisoblang.
2. Dispanser kuzatuvining kasallanish ko'rsatkichlariga ta'sirini tushuntiring.
3. Poliklinika faoliyatini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqing.

Testlar.

1. **Aholining umumiy kasallanish ko'rsatkichi nimani ifodalaydi?**
  - A) Tug'ilish darajasini
  - **B) Ma'lum davrda aholida qayd etilgan barcha kasalliklar sonini**
  - C) O'lim darajasini
  - D) Nogironlik darajasini
2. **Umumiy kasallanish ko'rsatkichi odatda necha aholiga nisbatan hisoblanadi?**
  - A) 100 kishi
  - B) 500 kishi
  - **C) 1000 kishi**

- D) 10 000 kishi
- 3. **Quyidagilardan qaysi biri umumiy kasallanish ko'rsatkichiga ta'sir etuvchi omil hisoblanadi?**
  - A) Iqlim
  - B) Turmush tarzi
  - C) Tibbiy xizmat sifati
  - **D) Yuqoridagilarning barchasi**
- 4. **Birlamchi kasallanish deganda nima tushuniladi?**
  - A) Surunkali kasalliklar soni
  - **B) Bir yil davomida birinchi marta aniqlangan kasalliklar**
  - C) Davolangan kasalliklar
  - D) Qaytalangan kasalliklar
- 5. **Kasallanish ko'rsatkichlari qaysi fan tomonidan o'rganiladi?**
  - A) Farmakologiya
  - **B) Tibbiy statistika**
  - C) Biokimyo
  - D) Anatomiya
- 6. **Umumiy kasallanish ko'rsatkichlari nima uchun muhim?**
  - A) Sport musobaqalarini tashkil etish uchun
  - **B) Aholi salomatligini baholash va sog'liqni saqlashni rejalashtirish uchun**
  - C) Soliq yig'ish uchun
  - D) Aholi ro'yxatini yuritish uchun
- 7. **Kasallanish ko'rsatkichlarini hisoblashda asosiy ma'lumot manbai nima?**
  - A) Pasport bo'limi
  - **B) Tibbiy muassasalarning hisobotlari**
  - C) Bank ma'lumotlari
  - D) Maktab jurnallari
- 8. **Umumiy kasallanish ko'rsatkichi oshishi nimani anglatishi mumkin?**
  - A) Kasalliklar kamayganini
  - **B) Kasalliklar ko'payganini yoki aniqlanish darajasi yaxshilanganini**
  - C) Tug'ilish oshganini
  - D) Migratsiya kamayganini
- 9. **Quyidagilardan qaysi biri kasallanish ko'rsatkichlarini tahlil qilish maqsadi hisoblanadi?**
  - A) Iqtisodiy foydani oshirish
  - **B) Kasalliklarning tarqalishini aniqlash va profilaktika choralarini rejalashtirish**
  - C) Saylov natijalarini baholash
  - D) Aholi sonini kamaytirish
- 10. **Aholining umumiy kasallanish ko'rsatkichi qaysi usul bilan aniqlanadi?**
  - A) So'rovnoma orqali
  - **B) Tibbiy statistika ma'lumotlarini yig'ish va tahlil qilish orqali**
  - C) Faqat laboratoriya tekshiruvi orqali

- D) Faqat rentgen tekshiruvi orqali

Nazorat savollari.

1. Aholining umumiy kasallanishi deganda nima tushuniladi?
2. Umumiy kasallanish ko'rsatkichlari qanday maqsadda o'rganiladi?
3. Umumiy kasallanishni hisoblash uchun qanday statistik ma'lumotlardan foydalaniladi?
4. Umumiy kasallanish ko'rsatkichi qanday formula asosida hisoblanadi?
5. Birlamchi kasallanish va umumiy kasallanish o'rtasidagi farq nimada?
6. Umumiy kasallanish darajasiga ta'sir etuvchi asosiy omillar qaysilar?
7. Aholining umumiy kasallanish ko'rsatkichlari sog'liqni saqlash tizimida qanday ahamiyatga ega?
8. Umumiy kasallanish ko'rsatkichlarini tahlil qilishda qanday statistik usullardan foydalaniladi?
9. Aholining turli yosh va jins guruhlarida umumiy kasallanish ko'rsatkichlari qanday farqlanishi mumkin?
10. Umumiy kasallanish ko'rsatkichlarini kamaytirish uchun qanday profilaktik chora-tadbirlar amalga oshiriladi?

Tavsiya etiladigan adabiyotlar:

- 1 "Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o'rganish usullari" Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov
- 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov
- 3 "Tibbiyot statistikasi" Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov
- 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug'ish jarayonida va tug'ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O'quv-uslubiy qo'llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro'zieva
- 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 "O'zbekiston" nashriyoti. Uslubiy qo'llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova

2.2-modul O'quv moduliga ajratilgan kredit jami 6 . 2 soat nazariy 3-mavzu	Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichlarini o'rganish.

Ma'ruza mashg'ulotini o'qitish texnologik modeli.

Vaqt: 80 daqiqa	Tinglovchilar soni:15-20 ta
O'quv mashg'ulotining shakli va turi	Nazariy mashg'ulot
Ma'ruza mashg'ulotiningrejasi.	Reja: 1. Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichlarini o'rganish" 2. Aholining umumiy o'limi tushunchasi va uning ahamiyati Umumiy o'lim ko'rsatkichlarini aniqlash usullari 3. Umumiy o'lim darajasiga ta'sir etuvchi omillar
O'kuv mashg'uloti maksadi: 1.Ta'limiy: Tinglovchilarga nazariy bilimlarni olish va ularni mustahkamlash Amaliy ko'nikmalarni egallash Egallangan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llash Deontologik tarbiyaning shakllanishi Amaliyotda ahloqiy javobgarlik hissi va aloqalarni tarbiyalash 2.Tarbiyaviy maqsadi: Mutaxassislikka javobgarlik hissini shakllantirish Insonparvarlik va rahmdillik hissini shakllantirish O'z bilimlarni kengaytirishga qiziqishni tarbiyalash Amaliyotda extiyotkorlik va e'tiborlilik xissini shakllantirish	

Ish boskichlari va vakti	Faoliyat mazmuni	
	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchi
1 boskich O'kuv mashg'ulotiga kirish 10 dakika	Tashkiliy kism 1.1 O'kituvchi guruxga kirib tinglovchilarning o'kuv bulimi tomonidan berilgan ruyxat asosida tinglovchilar davomatini, darsga	Javob beradilar Tinglaydilar, Yozib oladilar.

	tayyorligini tekshiridi, ichki tartib koidalari rioya qilishni tasdiklovchi tilxat oladi, yangiliklar eshitaladi va aytiladi. 1.2 O'kuv magulotining mavzusi, maksadi, rejalashtirilgan natijasi va uni o'tkazish rejasini aytadi. 1.3 Dars davomida tinglovchilarni faollashtirish uchun ko'llaniladigan usullarni aytib o'yin koidalirini tushintiradi.	
2-bosqich. Asosiy qism 65 daq 1.O'tgan mavzu bo'yicha tinglovchilar bilimini tekshirish va baxolash 20-25 daq 2.Yangi mavzuni to'lik bayon etish 30-40. 3.O'kitishning noannaviy usullarini ko'llagan xolda tinglovchilar bilimini mustaxkamlash	1.Tinglovchilarning bazaviy bilimlarini tekshirish maksadida ularni otilgan mavzular buyicha bilimni baxolash. 2.Yangi mavzu mazmunini o'kituvchi tomonidan "Ma'ruza o'qish" usulida tushuntiriladi. 3.Xar bir mavzu tushuntirilganda "Akliy xujum" usuli orkali mustaxkamlanib boriladi.	Tinglovchilar bilimlarini eslab, ukituvchi bergan savollariga aktiv javob beradilar. Yangi mavzu bayonini yozib oladilar. Tushinmagan joylarini savol tarikasida yullab javob oladilar. "Insert" metodi "Cluster" (Tarmoqlash) – Simulyatsion o'yinlar, "Akliy xujum" tinglovchilar tomonidan o'ynaladi
3-bosqich Yakuniy 5 daqiqa	Dars xulosalanib, aktiv qatnashgan tinglovchilar ragbatlantirilib, baxolar e'lon qilinadi. Uyga vazifa: reanimatsiya va intensiv terapiya bo'limi ish tartibi. Bo'lim hamshiralarning funksional majburiyatlari Foydalanilgan adabiyotlar 1 "Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o'rganish usullari" Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov	Tinglaydilar, uyga vazifalarni belgilab oladilar.

	3 “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018 Sh.T.Iskandarov 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug‘ish jarayonida va tug‘ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro‘zieva 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O‘zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo‘llanma. A.I.Ikromov D.I.Ahmedova	

Pedagogik vazifalar. Davolash profilaktika muassalarining umumiy tavsifnomasi va faoliyatlari to‘g‘risida kon’yuktor hisobot tuzish.Aholining soni va tarkibi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash,aholini ro‘yxatga olish, ko‘rsatgichlarni xisoblab chiqarishda statistika boshqarmasining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanish. Aholining kasallanish ko‘rsatgichlarini aniqlash.Demografik ko‘rsatkichlarga asoslanib, jadval tuzish. Axoli soni, yoshi, tarkibi, tug‘ilish, umumiy o‘lim, bolalar o‘limi, onalar o‘limi, tabiiy o‘sinh ko‘rsatkichlarining xisoblash.	O‘kuv faoliyatining natijalari: Tinglovchi: Davolash profilaktika muassalarining umumiy tavsifnomasi va faoliyatlari to‘g‘risida kon’yuktor hisobot tuzish.Aholining soni va tarkibi to‘g‘risidagi ma’lumotlarni to‘plash,aholini ro‘yxatga olish, ko‘rsatgichlarni xisoblab chiqarishda statistika boshqarmasining rasmiy ma’lumotlaridan foydalanish. Aholining kasallanish ko‘rsatgichlarini aniqlash.Demografik ko‘rsatkichlarga asoslanib, jadval tuzish. Axoli soni, yoshi, tarkibi, tug‘ilish, umumiy o‘lim, bolalar o‘limi, onalar o‘limi, tabiiy o‘sinh ko‘rsatkichlarining xisoblash..
O‘kitish metodlari	“Insert” metodi “Cluster” (Tarmoqlash) –Simulyatsion o‘yinlar, “Akliy xujum”
O‘kuv faoliyatini tashkil yetish shakli	Jamoaviy,guruxlarda ishlash,yakka

	tartibli
O'kitish vositalari	Doska-stend, vidiofil'mlar, chizma, nazorat varagi, matnlar.
O'kitish shart sharoiti	Fanga mos jixozlangan o'kuv xona.
Qayta a'loqaning usul va vositalari.	Ogzaki so'rov: tezkor surov, yozma so'rov, test, misol va mashklar bajarilgan o'kuv topshiriklarini baxolash

3-Mavzu Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichlarini o'rganish.

Reja:

1. Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichlarini o'rganish"
2. Aholining umumiy o'limi tushunchasi va uning ahamiyati
3. Umumiy o'lim ko'rsatkichlarini aniqlash usullari

Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichlarini o'rganish

Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichlarini o'rganish demografiya, sog'liqni saqlash va ijtimoiy tibbiyotning muhim yo'nalishlaridan biridir. O'lim ko'rsatkichlari aholining salomatlik holatini, turmush darajasini, tibbiy xizmat sifati va mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini baholash imkonini beradi. Ushbu ko'rsatkichlar asosida sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, kasalliklarning oldini olish va aholi farovonligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Asosiy tushunchalar

Umumiy o'lim – ma'lum bir hududda yoki mamlakatda muayyan vaqt davomida barcha sabablar natijasida sodir bo'lgan o'limlar yig'indisidir.

Umumiy o'limni o'rganish quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

- Aholining salomatlik darajasini baholash.
- Kasalliklarning tarqalishini aniqlash.
- O'lim sabablarini tahlil qilish.
- Sog'liqni saqlash dasturlarini rejalashtirish.
- Demografik prognozlarni ishlab chiqish.

O'lim ko'rsatkichlarini o'rganish manbalari

Asosiy ma'lumot manbalari:

- Fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish organlari.
- Sogʻliqni saqlash muassasalari.
- Davlat statistika organlari.
- Aholini roʻyxatga olish natijalari.
- Maxsus epidemiologik tadqiqotlar.

Oʻlim koʻrsatkichlarini tahlil qilish yoʻnalishlari

- Umumiy oʻlim darajasi.
- Yosh boʻyicha oʻlim.
- Jins boʻyicha oʻlim.
- Hududlar kesimidagi oʻlim.
- Kasalliklar boʻyicha oʻlim.
- Mavsumiy oʻzgarishlar.

Umumiy oʻlimni oʻrganishning amaliy ahamiyati

Natijalar quyidagilar uchun xizmat qiladi:

- sogʻliqni saqlash siyosatini ishlab chiqish;
- profilaktik tadbirlarni rejalashtirish;
- tibbiyot muassasalari faoliyatini baholash;
- aholi salomatligini yaxshilash.

Xulosa

Umumiy oʻlim koʻrsatkichlarini muntazam oʻrganish mamlakat aholisining salomatlik holatini baholash va sogʻliqni saqlash tizimini rivojlantirishda muhim ilmiy asos hisoblanadi.

Aholining umumiy oʻlimi tushunchasi va uning ahamiyati. Umumiy oʻlim koʻrsatkichlarini aniqlash usullari

Kirish

Aholining umumiy oʻlimi demografik jarayonlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tugʻilish, migratsiya va oʻlim koʻrsatkichlari aholining soni va tarkibini belgilaydi. Oʻlim darajasini toʻgʻri hisoblash sogʻliqni saqlash sohasidagi rejalashtirish ishlarining asosini tashkil etadi.

Umumiy oʻlim tushunchasi

Umumiy oʻlim – yil davomida maʼlum hudud aholisi orasida sodir boʻlgan barcha oʻlim holatlarining umumiy sonidir.

Umumiy oʻlim koʻrsatkichi odatda har 1000 nafar aholiga nisbatan hisoblanadi.

Umumiy o'lim koeffitsienti formulasi

Umumiy o'lim koeffitsienti = $\frac{\text{Bir yildagi o'limlar soni}}{\text{Aholining o'rtacha yillik soni}} \times 1000$

Misol:

- O'limlar soni – 7 500
- O'rtacha aholi soni – 1 000 000

Hisoblash:

$$\frac{7500}{1000000} \times 1000 = 7,5\%$$

Demak, umumiy o'lim darajasi 7,5 promilleni tashkil etadi.

Umumiy o'lim ko'rsatkichlarini aniqlash usullari

1. Bevosita statistik usul

Davlat statistika ma'lumotlari asosida hisoblanadi.

2. Demografik usul

Aholining yosh-jins tarkibi hisobga olinadi.

3. Standartlashtirish usuli

Hududlar yoki davlatlarni taqqoslashda yosh tarkibidagi farqlarni bartaraf etish uchun qo'llaniladi.

4. Dinamik tahlil

Bir necha yillar davomida o'lim darajasidagi o'zgarishlar o'rganiladi.

O'lim ko'rsatkichlarining turlari

- Umumiy o'lim koeffitsienti.
- Yoshga xos o'lim koeffitsienti.
- Jinsga xos o'lim koeffitsienti.
- Kasalliklar bo'yicha o'lim.
- Chaqaloqlar o'limi.
- Onalar o'limi.

Umumiy o'lim ko'rsatkichlarining ahamiyati

- Aholi salomatligini baholaydi.
- Tibbiyot muassasalari faoliyatini tahlil qiladi.
- Kasalliklarning oldini olish choralarini ishlab chiqishga yordam beradi.
- Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni aks ettiradi.

Xulosa

Umumiy o'lim ko'rsatkichlarini to'g'ri hisoblash va tahlil qilish sog'liqni saqlash tizimini boshqarishda, profilaktik tadbirlarni tashkil etishda va demografik siyosatni ishlab chiqishda muhim o'rin tutadi.

Umumiy o'lim darajasiga ta'sir etuvchi omillar

Aholining o'lim darajasi ko'plab biologik, ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik omillarga bog'liq. Ushbu omillarni chuqur o'rganish kasalliklarning oldini olish va umr davomiyligini oshirish imkonini beradi.

O'lim darajasiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar

1. Yosh

Yosh ulg'aygan sari o'lim ehtimoli ortadi. Keksalar orasida yurak-qon tomir, onkologik va surunkali kasalliklar ko'proq uchraydi.

2. Jins

Ko'plab mamlakatlarda erkaklar o'lim darajasi ayollarga nisbatan yuqoriroq bo'ladi. Bunga xavfli mehnat sharoitlari, zararli odatlar va baxtsiz hodisalar sabab bo'lishi mumkin.

3. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar

- Daromad darajasi.
- Bandlik.
- Ta'lim.
- Uy-joy sharoiti.
- Oziqlanish sifati.

Yuqori turmush darajasi odatda o'lim ko'rsatkichining pasayishiga olib keladi.

4. Tibbiy xizmat sifati

- Birlamchi tibbiy yordam.
- Profilaktik ko'riklar.

- Vaksinatsiya.
- Tez tibbiy yordam.
- Zamonaviy davolash usullari.

5. Atrof-muhit omillari

- Atmosfera havosining ifloslanishi.
- Ichimlik suvi sifati.
- Radiatsiya.
- Kimyoviy moddalar.
- Iqlim sharoiti.

6. Turmush tarzi

- Chekish.
- Alkogol iste'moli.
- Noto'g'ri ovqatlanish.
- Kam jismoniy faollik.
- Stress.

7. Yuqumli va surunkali kasalliklar

O'lim darajasining muhim sabablariga quyidagilar kiradi:

- Yurak-qon tomir kasalliklari.
- Onkologik kasalliklar.
- Nafas olish tizimi kasalliklari.
- Qandli diabet.
- Yuqumli kasalliklar.

8. Favqulodda holatlar

- Tabiiy ofatlar.
- Epidemiyalar.
- Yo'l-transport hodisalari.
- Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar.
- Qurolli mojarolar.

O'lim darajasini kamaytirish yo'llari

- Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish.
- Kasalliklarni erta aniqlash.
- Profilaktik tibbiy ko'riklarni kengaytirish.
- Vaksinatsiya qamrovini oshirish.
- Atrof-muhitni muhofaza qilish.
- Sifatli va ommabop tibbiy xizmatni rivojlantirish.
- Aholining tibbiy savodxonligini oshirish.

Umumiy o'lim darajasiga ko'plab omillar birgalikda ta'sir qiladi. Ularni ilmiy asosda tahlil qilish va profilaktik choralarni kuchaytirish orqali aholining umr davomiyligini uzaytirish hamda sog'liq holatini yaxshilash mumkin.

Interfaol o'yinlar.

1. INSERT metodi (Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking)

Maqsadi: O'quvchilarning matni faol o'qishi, tushunishi va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Texnikasi:

- O'quvchilarga mavzu bo'yicha matn tarqatiladi.
  - O'qish jarayonida quyidagi belgilar qo'yiladi:
    - ✓ – Bilgan ma'lumotim.
    - + – Men uchun yangi ma'lumot.
    - – – Men bilgan fikrga zid.
    - ? – Tushunarsiz yoki qo'shimcha ma'lumot kerak.
  - O'qish tugagach, belgilar asosida jadval tuziladi.
  - Guruhlarda muhokama o'tkaziladi.
  - O'qituvchi umumiy xulosa chiqaradi.
-

2. Cluster (Tarmoqlash) metodi

Maqsadi: Mavzu bo'yicha g'oyalarni erkin ifodalash, tizimlashtirish va umumlashtirish.

Texnikasi:

1. Doska yoki qog'ozning markaziga asosiy mavzu yoziladi.
  2. O'quvchilar mavzu bilan bog'liq barcha fikrlarni aytadilar.
  3. Har bir fikr markaziy tushunchaga chiziqlar orqali bog'lanadi.
  4. Yaqin mazmundagi fikrlar alohida tarmoqlarga ajratiladi.
  5. Hosil bo'lgan klaster tahlil qilinadi va umumiy xulosa chiqariladi.
-

3. Simulyatsion o'yinlar metodi

Maqsadi: Haqiqiy hayotdagi vaziyatlarni modellashtirish orqali amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Texnikasi:

1. O'qituvchi muammoli vaziyatni yaratadi.
  2. Rollar taqsimlanadi.
  3. Ishtirokchilar o'z rollarini ijro etadilar.
  4. Muammo bo'yicha qarorlar qabul qilinadi.
  5. O'yin yakunida natijalar tahlil qilinadi.
  6. Xatolar va to'g'ri yechimlar muhokama qilinadi.
-

4. "Aqliy hujum" (Brainstorming) interfaol o'yini

Maqsadi: Muammoni hal qilish uchun ko'plab g'oyalarni qisqa vaqt ichida yig'ish.

Texnikasi:

1. O'qituvchi muammo yoki savolni e'lon qiladi.
2. O'quvchilar navbat bilan o'z fikrlarini bildiradilar.
3. Hech qanday tanqid yoki baholashga yo'l qo'yilmaydi.
4. Barcha g'oyalar doskaga yozib boriladi.
5. G'oyalar guruhlanadi va tahlil qilinadi.
6. Eng maqbul yechim tanlanadi.

Asosiy qoidalari:

- Erkin fikr bildirish.
- Tanqid qilmaslik.
- Iloji boricha ko'proq g'oya taklif qilish.
- Boshqalarning fikrini rivojlantirishga ruxsat berish.
- Yakunda eng samarali takliflarni tanlab olish.

Ushbu metodlar zamonaviy pedagogik texnologiyalarda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati, ijodkorligi va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda keng qo'llaniladi.

Muommoli masalalar.

1-masala. Umumiy o'lim koeffitsienti

Bir shaharda yil davomida 250 000 aholi yashaydi. Shu yil ichida 3 750 kishi vafot etdi.

Vazifa: Shaharning umumiy o'lim koeffitsientini (1000 aholiga nisbatan) hisoblang va natijani tahlil qiling.

2-masala. Ikki hududni taqqoslash

A hududida 1 000 000 aholi bo'lib, 12 000 o'lim holati qayd etilgan.

B hududida esa 500 000 aholi bo'lib, 8 000 o'lim holati qayd etilgan.

Vazifa: Har ikkala hudud uchun o'lim koeffitsientini hisoblang va qaysi hududda o'lim darajasi yuqoriligini aniqlang.

3-masala. Yosh guruhlari bo'yicha tahlil

Bir tumanda 60 yoshgacha bo'lganlar orasida 200 000 aholining 1 000 tasi vafot etgan, 60 yoshdan yuqorilar orasida esa 50 000 aholining 2 000 tasi vafot etgan.

Vazifa: Har ikki guruh uchun o'lim koeffitsientini hisoblang va farq sabablarini muhokama qiling.

4-masala. O'lim ko'rsatkichining o'zgarishi

Bir viloyatda 2024-yilda 400 000 aholiga nisbatan 5 600 o'lim qayd etilgan, 2025-yilda esa aholi soni 420 000 ga yetib, o'limlar soni 6 300 taga oshgan.

Vazifa: Har ikki yil uchun o'lim koeffitsientini hisoblang va o'zgarish dinamikasini izohlang.

5-masala. Sog'liqni saqlash choralari ta'siri

Bir tumanda profilaktik tadbirlar joriy etilishidan oldin o'lim koeffitsienti 11%o edi, tadbirlardan keyin esa 8%o ga tushdi. Aholi soni o'zgarmagan (150 000 kishi).

Vazifa: Tadbirlardan oldin va keyin o'limlar sonini hisoblang hamda kamayish miqdorini aniqlang.

Testlar.

1. Aholining umumiy o'lim ko'rsatkichi nima?

- A) Tug'ilishlar soni
- B) Vafot etganlar soni
- C) Migratsiya darajasi
- D) Aholi zichligi

Javob: B

---

2. O'lim ko'rsatkichi odatda qanday ifodalanadi?

- A) 1000 aholiga nisbatan
- B) 100 aholiga nisbatan
- C) 1 aholiga nisbatan
- D) 10 000 aholiga nisbatan

Javob: A

---

3. Umumiy o‘lim koeffitsienti qanday hisoblanadi?

- A) Tug‘ilganlar / aholi soni $\times 100$
- B) Vafot etganlar / o‘rtacha aholi soni $\times 1000$
- C) Migrantlar / aholi soni $\times 100$
- D) Aholi soni / vafot etganlar $\times 1000$

Javob: B

---

4. O‘lim darajasiga eng ko‘p ta’sir qiluvchi omil qaysi?

- A) Iqlim
- B) Yosh tarkibi
- C) Til
- D) Aholi zichligi

Javob: B

---

5. Chaqaloqlar o‘limi ko‘rsatkichi nimani bildiradi?

- A) 5 yoshgacha bolalar o‘limi
- B) 1 yoshgacha bolalar o‘limi
- C) 18 yoshgacha o‘lim
- D) Tug‘ilganlar soni

Javob: B

---

6. O‘lim ko‘rsatkichini o‘rganish qaysi soha uchun muhim?

- A) Faqat iqtisodiyot
- B) Faqat geografiya
- C) Sog‘liqni saqlash va demografiya
- D) Faqat siyosat

Javob: C

---

7. Standart o‘lim koeffitsienti nima uchun ishlatiladi?

- A) Aholini ko‘paytirish uchun
- B) Turli hududlarni solishtirish uchun
- C) Tug‘ilishni oshirish uchun
- D) Migratsiyani kamaytirish uchun

Javob: B

---

8. O‘lim ko‘rsatkichi yuqori bo‘lsa, bu nimani anglatadi?

- A) Aholi tez ko‘paymoqda
- B) O‘limlar ko‘p sodir bo‘lmoqda
- C) Tug‘ilish yuqori
- D) Migratsiya yo‘q

Javob: B

---

9. O‘lim ko‘rsatkichini pasaytiruvchi omil qaysi?

- A) Sifatli tibbiy xizmat
- B) Urush
- C) Epidemiya
- D) Ocharchilik

Javob: A

---

10. Demografiyada o‘lim ko‘rsatkichlari nima uchun o‘rganiladi?

- A) Faqat tarixni bilish uchun
- B) Aholi dinamikasini tahlil qilish uchun
- C) Ob-havoni aniqlash uchun
- D) Til o‘rganish uchun

Javob: B

Nazorat savollari.

1. Aholining umumiy o‘lim ko‘rsatkichlari deganda nimani tushunasiz?
2. Umumiy o‘lim ko‘rsatkichlarini o‘rganishning asosiy maqsadi nima?
3. O‘lim ko‘rsatkichlari demografiyada qanday ahamiyatga ega?
4. Umumiy o‘lim ko‘rsatkichlarini hisoblashda qanday asosiy ma’lumotlar kerak bo‘ladi?
5. Aholining o‘rtacha yillik soni deganda nima tushuniladi?

6. Umumiy o‘lim koeffitsienti qanday formula asosida hisoblanadi?
7. O‘lim ko‘rsatkichlarini o‘rganishda qanday statistik manbalardan foydalaniladi?
8. Yosh va jins bo‘yicha o‘lim ko‘rsatkichlarini tahlil qilish nima uchun muhim?
9. Hududlar kesimida o‘lim ko‘rsatkichlarini o‘rganish qanday foyda beradi?
10. Umumiy o‘lim ko‘rsatkichlarining oshishi yoki kamayishiga qanday omillar ta’sir qiladi?

Tavsiya etiladigan adabiyotlar:

- 1 “Axoli orasida demografik jarayon va kasallanishni o‘rganish usullari” Toshkent 2019 Sh.T.Iskandarov
- 2 Statistika. Toshkent – 2019 N.M.Soatov
- 3 “Tibbiyot statistikasi” Toshkent 2018
Sh.T.Iskandarov
- 4 Fertil yoshdagi ayollarni homiladorlik davrida, tug‘ish jarayonida va tug‘ruqdan keyingi davrdagi kuzatuvda akusherlarning vazifalari. Termiz-2017. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. L.M.Xaitova.S.Yu.Ro‘zieva
- 5 Barkamol avlodni shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning tibbiy asoslari.Toshket-2018 “O‘zbekiston” nashriyoti. Uslubiy qo‘llanma. A.I.Ikromov
D.I.Ahmedova